
MONOGRAFIE PRAWNICZE

ZDOLNOŚĆ
DO CZYNNOŚCI
PRAWNYCH
OSÓB DOROSŁYCH
I JEJ OGRANICZENIA

LESZEK KOCIUCKI

Wydawnictwo C. H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

LESZEK KOCIUCKI • ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH
OSÓB DOROSŁYCH I JEJ OGRANICZENIA

Polecamy nasze publikacje z tej serii:

Marcin Adamczyk

**ŚWIADEK KORONNY. ANALIZA PRAWNO-
-KRYMINALISTYCZNA**

Eberhard Schmidt-Aßmann

**OGÓLNE PRAWO ADMINISTRACYJNE JAKO IDEA
PORZĄDKU. ZAŁOŻENIA I ZADANIA TWORZENIA
SYSTEMU PRAWNOADMINISTRACYJNEGO**

Michał Krakowiak

EGZEKUCJA PRZEZ ZARZĄD PRZYMUSOWY

Katarzyna Bleszyńska

**REDAKCJA UTWORU W PRASIE DRUKOWANEJ
A OGRANICZENIE PRAW AUTORSKICH**

Marek Salamonowicz

LICENCJE PATENTOWE I KNOW-HOW

Ulrich Ernst

**ZABEZPIECZENIA NA RZECZACH RUCHOMYCH
W POLSCE I W NIEMCZECH**

Jan Byrski

**TAJEMNICA PRAWNIE CHRONIONA W DZIAŁALNOŚCI
BANKOWEJ**

Legalis

System Informacji Prawnej

www.sklep.beck.pl

ZDOLNOŚĆ
DO CZYNNOŚCI
PRAWNYCH
OSÓB DOROSŁYCH
I JEJ OGRANICZENIA

LESZEK KOCIUCKI

WYDAWNICTWO C.H. BECK
WARSZAWA 2011

Redakcja:
Dagna Kordyasz

© **Wydawnictwo C.H. Beck 2011**

Wydawnictwo C.H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C.H. Beck
Druk i oprawa: P.W.P. Interdruk, Warszawa

ISBN 978-83-255-1580-5

ISBN e-book 978-83-255-2403-6

Spis treści

Bibliografia	XI
Wykaz skrótów	XIX
Wstęp	XXIII
Rozdział I. Aspekt realny instytucji zdolności do czynności prawnych w świetle nauk prawnych i społecznych	1
§ 1. Zagadnienia ogólne	1
§ 2. Zaburzenia psychiczne spowodowane chorobą psychiczną jako przesłanka ingerencji w zdolność do czynności prawnych..	7
§ 3. Zaburzenia psychiczne spowodowane podeszłym wiekiem	9
§ 4. Zaburzenia psychiczne spowodowane niepełnosprawnością intelektualną	14
§ 5. Rozmiar i dynamika zjawiska (potencjalnego) braku zdolności do czynności prawnych osób dorosłych	16
§ 6. Mała rodzina a zdolność do czynności prawnych	23
§ 7. Osobowość człowieka podstawą jego autonomii	27
I. Pojęcie osobowości człowieka	28
II. Kształtowanie się osobowości jednostki.....	32
III. Rozwój osobowości w poszczególnych fazach życia człowieka	35
1. „Pełna” osobowość człowieka.....	36
2. Uczestnictwo osób w podeszłym wieku	37
3. Osobowość jednostek „dewiacyjnych i trudnych”	38
4. Osobowość człowieka niemogącego samodzielnie prowadzić swych spraw	40
V. Autonomia człowieka w naukach społecznych	42
§ 8. Postawy społeczne wobec osób niemogących samodzielnie prowadzić swych spraw i ich autonomii	44
I. Wprowadzenie.....	44
II. Postawy wobec chorych psychicznie w świetle badań .	47
1. Jak określane są osoby chore psychicznie?	47

2. Przyczyny kształtowania się postaw wobec osób z zaburzeniami psychicznymi.....	48
3. Przymusowe leczenie osoby cierpiącej na zaburzenia psychiczne	49
4. Dystans wobec osób chorych psychicznie	51
5. Czy choroby psychiczne przynoszą wstyd chorym i ich najbliższym?	53
6. Postrzeganie osób cierpiących na zaburzenia psychiczne jako zbiorowości	54
7. Postawy wobec osób chorych psychicznie zupełnie nie zależą od poczucia poinformowania na temat zdrowia psychicznego	54
8. Dystans wobec chorych psychicznie nie przeszkadza w deklarowaniu życzliwości wobec nich.....	55
III. Postawy wobec osób starszych niemogących samodzielnie prowadzić swych spraw	56
IV. Postawy wobec upośledzonych umysłowo.....	57
§ 9. Problemy wynikające z działań zmierzających do poszerzenia autonomii osób niemogących samodzielnie prowadzić swych spraw.....	62
I. Wprowadzenie.....	62
II. Subkultura integracji	63
III. Czy celowa i możliwa jest obrona autonomii podopiecznych?.....	65
§ 10. Uprzedzenia, stygmatyzacja, dyskryminacja i ich zwalczanie.....	66
Rozdział II. Aspekt aksjologiczny instytucji zdolności do czynności prawnych	71
§ 1. Wprowadzenie	71
§ 2. Godność człowieka	72
I. Ujęcie osobowe (ontologiczne).....	73
II. Ujęcie osobowościowe	75
III. Konstytucyjne podstawy i charakter prawny zasady godności człowieka	77
IV. Godność jako podstawa praw człowieka	79
V. Poszczególne aspekty godności a zdolność do czynności prawnych osób niemogących samodzielnie prowadzić swych spraw	80
§ 3. Równość ludzi wobec prawa i zakaz dyskryminacji a ingerencja w zdolność do czynności prawnych	87

I. Wprowadzenie – nawiązanie do postrzegania równości w naukach społecznych	87
II. Równość wobec prawa i zakaz dyskryminacji w ujęciu prawnym	88
III. Ingerencja w zdolność do czynności prawnych a równość materialna i zakaz dyskryminacji	89
IV. Rozumność i sumienie jako kryteria ingerencji w prawa podopiecznego	92
V. Wolność	94
1. Wolność w ujęciach prawnych	95
2. Wolność człowieka a jego zdolność do czynności prawnych	98
VI. Zasada pomocniczości	99
Rozdział III. Pojęcie zdolności do czynności prawnych	107
§ 1. Zarys definicji instytucji zdolności do czynności prawnych w prawie polskim i prawie wybranych krajów europejskich	107
I. Pojęcie zdolności do czynności prawnych w prawie polskim	107
II. Niemcy	109
III. Szwajcaria	111
IV. Francja	112
V. Rosja	114
VI. Estonia	114
VII. Austria	115
VIII. Anglia i Walia	116
§ 2. Miejsce instytucji zdolności do czynności prawnych w systematyce zdolności do działań prawnych	117
I. Wprowadzenie	117
II. Typologiczny charakter pojęcia zdolności do czynności prawnych	118
III. Zdolność do czynności prawnych a zdolność prawna ..	120
IV. Zdolność do czynności prawnych a systematyka czynności prawnych	125
V. Zdolność do czynności prawnych a „specjalne” zdolności czynne i możliwość dysponowania prawami i obowiązkami	128
§ 3. Zdolność do czynności prawnych jako składnik kompetencji do dokonywania czynności konwencjonalnych	130

I. Zdolność do czynności prawnych: atrybut osoby czy element konstrukcji pojęcia czynności prawnych...	130
II. Analiza zdolności do czynności prawnych jako składnika kompetencji do dokonywania czynności konwencjonalnych	132
§ 4. Zdolność do czynności prawnych jako element podmiotowości prawnej	137
§ 5. Szczególne zagadnienia zdolności do czynności o charakterze ściśle osobistym	140
§ 6. „Naturalna” (nie)zdolność do czynności prawnych?	158
I. Wprowadzenie	158
II. Przegląd wybranych ustawodawstw obcych.....	159
Rozdział IV. Ingerencja w zdolność do czynności prawnych ..	171
§ 1. Wartości leżące u podstaw ingerencji w zdolność do czynności prawnych	171
I. Wprowadzenie.....	171
II. Dobro podopiecznego	172
III. Treść dobra podopiecznego w standardach prawa międzynarodowego	178
VI. Treść zasady dobra podopiecznego w wybranych ustawodawstwach obcych	185
V. Terminowość i jawność środków służących ochronie podopiecznego	195
VI. Obiektywne czy subiektywne rozumienie dobra podopiecznego. Respektowanie życzeń i uczuć podopiecznego	198
VII. Osobiste i majątkowe składniki dobra podopiecznego .	203
1. Osobiste składniki dobra podopiecznego.....	203
2. Majątkowe składniki dobra podopiecznego	208
VIII. Interes osób bliskich podopiecznemu (małżonka, dzieci innych krewnych)	211
IX. Interes osób trzecich i interes społeczny	216
§ 2. Przesłanki ingerencji w zdolność do czynności prawnych ...	220
§ 3. Zgodność obowiązujących w Polsce norm dotyczących ingerencji w zdolność do czynności prawnych ze standardami prawa międzynarodowego i standardami konstytucyjnymi	237
I. Wprowadzenie.....	237

II. Polskie unormowanie ingerencji w zdolność do czynności prawnych a standardy konstytucyjne a standardy prawa międzynarodowego	242
1. Miejsce ingerencji w zdolność do czynności prawnych w systemie pieczy nad osobami niemogącymi samodzielnie prowadzić swych spraw	242
2. Przejrzyste rozstrzyganie konfliktu interesów chronionych w razie ingerencji w zdolność do czynności prawnych	244
3. Metody określania zakresu ingerencji w zdolność do czynności prawnych	246
Rozdział V. Ograniczenie zdolności do czynności prawnych bez ubezwłasnowolnienia – poszukiwanie rozwiązań	249
§ 1. Wstęp	249
§ 2. Pełnomocnictwo opiekuńcze	251
I. Przesłanki podmiotowe udzielenia pełnomocnictwa opiekuńczego	258
II. Forma pełnomocnictwa opiekuńczego	260
III. Jawność pełnomocnictwa opiekuńczego: jego rejestracja lub notyfikacja	262
IV. Zakres umocowania pełnomocnika opiekuńczego	266
V. Umocowanie pełnomocnika opiekuńczego do czynności ściśle osobistych	267
VI. Nadzór	270
§ 3. Kompetencje do reprezentowania podopiecznych przysługujące z mocy prawa – wykonywane przez osoby niebędące ustanowionymi na mocy orzeczenia sądu przedstawicielami ustawowymi	277
Zakończenie	285
§ 1. Aspekt realny zdolności do czynności prawnych	285
§ 2. Aspekt aksjologiczny zdolności do czynności prawnych	286
§ 3. Aspekt normatywny zdolności do czynności prawnych	286
§ 4. Ingerencja w zdolność do czynności prawnych	288
§ 5. Ograniczenie zdolności do czynności prawnych bez ubezwłasnowolnienia – poszukiwanie rozwiązań	290
Indeks rzeczowy	293

Bibliografia

- Ackermann B.*, Zwischen Hoffnung und Resignation, FuR 1994, Nr 54
- Andrzejewski M.*, Świadczenia z pomocy społecznej a obowiązki alimentacyjne członków rodziny, RPEiS 1999, z. 3-4
- Balicki M.*, Przymus w psychiatrii – regulacje i praktyka, PiM 1999, Nr 1
- Banaszak B., Preisner A.* (red.), Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP, Warszawa 2002
- Bączyk K.*, Eutanazja i „wspomagane samobójstwo” w prawie porównawczym, PiM 1999, Nr 4
- Bednarz I.*, Prosiłam, idźcie tam zaraz, „Gazeta Wyborcza” z 6.9.2000 r.
- Bilikiewicz A.*, Problemy psychogeriatry, PP 1995, Nr 5
- Błeszyńska K.*, Wybrane determinanty postaw wobec osób niepełnosprawnych intelektualnie, w: *W. Dykciak* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996
- Bramska M.*, Ochrona przez Rzecznika Praw Obywatelskich praw osób z zaburzeniami psychicznymi, Biuletyn RPO – Materiały 18
- Brox H.*, w: *W. Erman* (red.), Handkommentar zum BGB, Münster 1993
- Byk C.*, O projekcie europejskiej konwencji w sprawie bioetyki, PiP 1993, z. 1
- Czepita S.*, Reguły konstytucyjne a system prawny, Szczecin 1996
- Czerepeniak-Walczak M.*, Autonomia czy izonomia (o prawach osób sprawnych inaczej), w: *W. Dykciak* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996
- Dąbrowski S., Pietrzykowski J.*, Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego. Komentarz, Warszawa 1997 (wraz z aneksem – Warszawa 1998)
- Dąbrowski S.*, Specjalistyczne usługi opiekuńcze jako forma oparcia społecznego, PP 1998, Nr 4
- Dębowska G., Grzywa A., Kucharska-Pitura K.*, Postawy licealistów z Polski i Wielkiej Brytanii wobec osób psychicznie chorych i ich przekonania na temat etiologii chorób psychicznych, PP 1998, Nr 6
- Dodegge G.*, Die Entwicklung des Betreuungsrechts bis Anfang Juni 1999, NJW 1999, Nr 37
- Dodegge G.*, Die Entwicklung des Betreuungsrecht bis Anfang Juni 2000, NJW 2000, Nr 37
- Dodegge G.*, Die Entwicklung des Betreuungsrecht bis Anfang Juni 2001, NJW 2001, Nr 38
- Dodegge G.*, Die Entwicklung des Betreuungsrechts bis Ende Mai 1996, NJW 1996, Nr 37
- Dodegge G.*, Erste Entwicklungen des Betreuungsrechts, NJW 1993, Nr 37

- Dodegge G.*, Neuere Entwicklungen des Betreuungrechts, NJW 1995, Nr 37
- Dodegge G.*, Weitere Entwicklungen des Betreuungrechts, NJW 1994, Nr 37
- Dukiet-Nagórska T.*, Świadoma zgoda pacjenta w ustawodawstwie polskim, PiM 2000, Nr 6-7
- Dykcik W.* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996
- Dykcik W.*, Warunki i możliwości kulturowej transmisji postaw i zachowań społecznych wobec autonomii i izonomii osób niepełnosprawnych umysłowo, w: *W. Dykcik* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996
- Dylus A.*, Idea subsydiarności a integracja Europy, PiP 1995, z. 5
- Dzienis P.*, Zgoda pacjenta jako warunek legalności leczenia, PS 2001, Nr 11-12
- Erenc J., Pankiewicz P.*, Przyczyny selekcji społecznej – stygmatyzacja osób niepełnosprawnych psychicznie. Postawy wobec osób chorych psychicznie i z upośledzeniem umysłowym, PP 1998, streszczenia prac z XXXIX zjazdu psychiatrów polskich
- Figarska M.*, Postawy młodzieży wobec osób niepełnosprawnych oraz przyszłych nauczycieli wobec integracji dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych, w: *W. Dykcik* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996
- Gabryelewicz T.*, Rozpowszechnienie zespołów otępiennych w podeszłym wieku, Psychiatria Polska 1999, Nr 3
- Garlicki L.*, w: Komentarz do Konstytucji RP, Warszawa 1995
- Gernhuber J., Coester-Waltjen D.*, Lehrbuch des Familienrechts, Monachium 1994
- Gordon T., Rutkowski R.*, Kryzys psychiatrii a ochrona praw obywatelskich pacjentów psychiatrycznych, Psychiatria Polska 1994, Nr 3
- Grzybowski S.*, Prawo rodzinne – zarys wykładu, Warszawa 1980
- Grzybowski S.* (red.), System prawa cywilnego, t. I, Część ogólna, Wrocław 1985
- Gutowski M.*, Nieważność czynności prawnych, Warszawa 2006
- Heldrich A., Steiner A.*, Legal Personality, w: International Encyclopedia of Comparative Law, vol. IV, Persons and Family, Tübingen 1995
- Hesselink M. W.*, Capacity and Capability in European Contract Law, European Review of Private Law (Holandia) 2005, Nr 4
- Holzahauer H.*, w: *H. P. Westermann* (red.), Handkommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, t. II, Münster 1993
- Holzahauer H.*, Betreuungsrecht in der Bewährung, Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 1995, Nr 23
- Holzahauer H.*, Schenkungen aus dem Vermögen Betreuter, FamRZ 2000, Nr 17
- Hopf G.*, Das Bundesgesetz über die Sachwalterschaft für behinderte Personen, Österreichische Juristenzeitung 1983
- Hufen F.*, In dubio pro dignitate: Selbstbestimmung und Grundrechtsschutz am Ende des Lebens, NJW 2001, Nr 12

- Hurrelmann K.*, Struktura społeczna a rozwój osobowości, Poznań 1994
- Ignatowicz J.*, w: Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem, Warszawa 1993
- Ignatowicz J.*, w: System prawa rodzinnego i opiekuńczego, Wrocław 1985
- Jarass H., Pieroth B.*, Grundgesetz fuer die Bundesrepublik Deutschland. Kommentar, Monachium 1992
- Jasudowicz T.* (wstęp, tłumaczenie i opracowanie), Orzecznictwo Strasburskie - Zbiór orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka 1990-1997, t. I-II, Toruń 1998
- Jędrzejewska A.*, Koncepcja oświadczenia woli w prawie cywilnym, Warszawa 1992
- Józefowicz A.*, Kuratela ustanawiana dla osób ułomnych, NP 1975, Nr 7-8
- Józefowicz A.*, Szczególny i ogólny nadzór sądu opiekuńczego, NP 1968, Nr 11
- Juergens A., Kroeger D., Marschner R., Winterstein P.*, Das neue Betreuungsrecht, Monachium 1994
- Jungkurth H., Leimbach D.*, Das neue Betreuungsrecht - Reformanspruch und Praktikabilität, Familie und Recht 1994, Nr 5
- Kaczor J.*, Zasada autonomii woli w świetle filozofii liberalnej, RPEiS 2001, Nr 1
- Kalus S.*, Opieka nad osobą całkowicie ubezwłasnowolnioną, Katowice 1989
- Kański L.*, Prawo do prywatności, nienaruszalności mieszkania i tajemnicy korespondencji, w: *Wieruszewski R.* (red.), Prawa człowieka. Model prawny, Warszawa 1991
- Kemper R.*, Das Betreuungsrecht in der gerichtliche Praxis - Uebersicht ueber die von Juni 1992 bis Juni 1994 veroeffentlichte Rechtssprechung, FuR 1994, Nr 4
- Klein A.*, Zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych a klasyfikacja zdarzeń prawnych, SC 1969, t. XIII-XIV
- Kociucki L.*, Opieka nad małoletnim, Warszawa 1993
- Kociucki L.*, Piecza nad ludźmi starymi w polskim prawie cywilnym i opiekuńczym na tle porównawczym, RPEiS 1999, Nr 1
- Kolańczyk K.*, Prawo rzymskie, Warszawa 1997
- Kołodziej A.*, Stopień autonomii woli pacjenta na tle ustawy o zawodzie lekarza i ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, PiM 2002, Nr 11 (4)
- Kommentar zum schweizerischen Privatrecht. Schweizerisches ZGB - t. II, art. 360-456, Bazylea-Frankfurt
- Kopeć D., Tylewska-Nowak B.*, Autonomia osób z głębszym upośledzeniem umysłowym w opinii społecznej, w: *W. Dykcik* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996
- Kordasiewicz B.*, Cywilnoprawna ochrona prawa do prywatności, KPP 2000, Nr 1
- Kowalak T.*, Marginalność i marginalizacja społeczna, Warszawa 1998
- Kowalik S.*, Autonomia osób upośledzonych umysłowo w procesie rehabilitacji - „za”, a nawet „przeciw”, w: *W. Dykcik* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996

- Kozielecki J.*, O godności człowieka, Warszawa 1977
- Kozioł H., Bollenberger R.*, Grundriss des bürgerlichen Rechts, t. I (Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht), Manz, Wien 2000
- Krukowski J.*, Godność człowieka podstawą konstytucyjnego katalogu praw i wolności jednostki, w: *L. Wiśniewski* (red.), Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa kontrola, Warszawa 1997
- Krzekotowska K.*, Ubezważnowolnienie w prawie polskim, ZN IBPS 1989, Nr 32
- Langenegger E.*, Kommentar zum schweizerischen Privatrecht. Schweizerisches ZGB, t. II (art. 360–456), Basel–Frankfurt 1999
- Larenz K.*, Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts, München 1989
- Larenz K.* (opr. *Wolf M.*), Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts, München 1997
- Lausch-Żuk J.*, Autonomia młodzieży z upośledzeniem umysłowym w odczuciu rodziców, w: *W. Dykcik* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996
- Lewaszkiewicz-Petrykowska B.*, Wady oświadczenia woli w polskim prawie cywilnym, Warszawa 1973
- Liszevska A.*, Problem zgody pacjenta jako dylemat aksjologiczny, PiM 1999, Nr 1
- Liszevska A.*, Recenzja pracy M. Saffjana: Prawo i medycyna, PiP 2000, z. 1
- Lubiński K.*, Glosa do postanowienia SN z 18.5.1972 r., II CR 138/72, OSNCP 1972, Nr 12, poz. 221
- Lubiński K.*, Postępowanie o ubezważnowolnienie, Warszawa 1979
- Lüderitz A.*, Familienrecht (kontynuacja podręcznika Güntera Beitzke), Monachium 1999
- Marciniak J.*, Opiekun jako przedstawiciel ustawywo małoletniego, Annales UMSC, t. VIII, Lublin 1961
- Marciniak J.*, Treść i sprawowanie opieki nad małoletnim, Warszawa 1975
- Nesterowicz M.*, Prawo medyczne, Toruń 2000
- Neuner J.*, Die Stellung der Körperbehinderten im Privatrecht, NJW 2000, Nr 25
- Nowakowski Z. K.*, Odpowiedzialność za cudze czyny według k.z., Poznań 1947
- Obuchowska I.*, Autonomia niepełnosprawnej młodzieży, w: *J. Fenczyszyn, J. Wyczęsany* (red.), Problemy edukacji i integracji osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem, t. III, Kraków 1994
- Obuchowski K.*, Człowiek intencjonalny, Warszawa 1993
- Obuchowska I.* (red.), Dziecko niepełnosprawne w rodzinie, Warszawa 1995
- Obuchowska I.*, O autonomii w wychowaniu niepełnosprawnych dzieci i młodzieży, w: *W. Dykcik* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996

- Obuchowski K.*, Subiektywne warunki autonomii psychicznej, w: *W. Dykciak* (red.), *Spółeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych*, Poznań 1996
- Ohanowicz A.*, Wady oświadczenia woli w projekcie kodeksu cywilnego, *PN* 1949, Nr 1–2
- Ossowska M.*, Normy moralne w obronie godności człowieka, *Etyka* 1969, Nr 5
- Ostrowska A.*, Bariery społeczne w stosunku do osób niepełnosprawnych, w *M. Sokołowska, A. Rychard* (red.), *Studia z socjologii niepełnej sprawności*, Warszawa–Wrocław 1983
- Pajor T.*, Odpowiedzialność dłużnika z tytułu nienależytego wykonania zobowiązania, Warszawa 1982
- Panowicz-Lipska J.*, Zgoda na przysposobienie, *RPEiS* 1985, Nr 1
- Patyk J.*, Status prawny osób niepełnosprawnych, Warszawa 1999
- Pawłowski H. M.*, Allgemeiner Teil des BGB, Heidelberg 2000
- Pazdan M.*, Cudzoziemiec klientem polskiego notariusza, *Rej.* 2001, Nr 7–8
- Pazdan M.*, Zdolność do czynności prawnych a zakazy zatrudnienia ze względu na wiek, *RPEiS* 1965, Nr 1
- Pazdan M.*, Zdolność do czynności prawnych osób fizycznych w polskim prawie prywatnym międzynarodowym, Kraków 1967
- Piątowski J. S.* (red.), *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, Warszawa 1985
- Piechowiak M.*, Ochrona praw osób psychicznie chorych – standardy wypracowane w ramach Rady Europy, w: *Ochrona praw osób chorych psychicznie. Materiały Poznańskiego Centrum Praw Człowieka*, Poznań 1994
- Piechowiak M.*, Pojęcie praw człowieka, w: *L. Wiśniewski* (red.), *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa kontrola*, Warszawa 1997
- Pilecka W., Pilecki J.*, Warunki i wyznacznik rozwoju autonomii dziecka upośledzonego umysłowo, w: *W. Dykciak* (red.), *Spółeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych*, Poznań 1996
- Płachta M.*, Prawo do umierania? Z problematyki regulacji autonomii jednostki w sprawach śmierci i umierania, *PiP* 1997, z. 3
- Poklewski-Kozieł K.*, Oświadczenia woli pro futuro pacjenta jako instytucja prawna, *PiP* 2000, z. 3
- Przybylska J.*, Cywilnoprawne aspekty instytucji zgody pacjenta na interwencję medyczną i jej definicja, *MoP* 2003, Nr 16
- Pużyński S.*, Prawa osób chorych psychicznie w Polsce, w: *Ochrona Praw osób chorych psychicznie, Materiały Poznańskiego Centrum Praw Człowieka* 1994, Nr 4
- Radwański Z.*, Pojęcie i funkcja dobra dziecka w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym, *SC* 1981, t. XXXI
- Radwański Z.*, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1999
- Radwański Z.* (red.), *System prawa cywilnego, t. III, Zobowiązania, część I – ogólna*, Warszawa 1981

- Radwański Z.* (red.), System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, t. II, Warszawa 2002
- Radwański Z.*, Teoria umów, Warszawa 1977
- Radwański Z.*, Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom, Warszawa 1992
- Redelbach A., Wronkowska S., Ziemiński Z.*, Zarys teorii prawa, Warszawa 1992
- Rejman S.*, Glosa do postanowienia SN z 18.5.1972 r., II CR 138/72, OSNCP 1972, Nr 12, poz. 221
- Rezler J.*, Naprawienie szkody wynikłej ze spowodowania uszczerbku na ciele lub zdrowiu, Warszawa 1968
- Rozwadowski W.*, Prawo rzymskie, Poznań 1992
- Rutkowski R., Gordon T.*, Kryzys psychiatrii a ochrona praw obywatelskich pacjentów psychiatrycznych, Psychiatria Polska 1994, Nr 3
- Säcker F. J.* (red.), Münchener Kommentar zum BGB, t. 1, Monachium 2001 (*J. Schmitt*, Komentarz do § 104–105, *E. Kramer*, Komentarz przed § 116)
- Saffjan M.*, Prawo do prywatności i ochrona danych osobowych w społeczeństwie informatycznym, PiP 2002, z. 6
- Saffjan M.*, Prawo i medycyna. Ochrona praw jednostki a dylematy współczesnej medycyny, Warszawa 1998
- Saffjan M.*, Prawo polskie a Europejska Konwencja Bioetyczna, PiM 2000, Nr 5
- Saffjan M.*, Prawo wobec wyzwań współczesnej medycyny, PiM 1999, Nr 1
- Saffjan M.*, Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych, KPP 2002, Nr 1
- Saffjan M.* (red.), System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, t. I, Warszawa 2007
- Saldeen A., Westmann P.*, Grundzüge und Probleme des schwedischen Vormundschaftsrechts. (Bundesanzeiger) Bonn 1985
- Schlüter W., Liedmeier N.*, Nowe prawo o pieczy nad pełnoletnim, RPEiS 1990, Nr 3–4
- Schwab D.*, Probleme des materiellen Betreuungsrechts, Zeitschrift fuer das gesamte Familienrecht 1992
- Schwimmann M.* (red.), Schlemmer Hansjörg, w: Praxiskommentar zum ABGB, t. I, Wiedeń 1999
- Sieradzki M.*, Niepełnosprawni w społeczeństwie i kulturze. Wybrane zagadnienia z socjologii niepełnosprawności i rehabilitacji, w: *W. Dykcik* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996
- Sierakowska E.*, Prawo do podmiotowości prawnej, w: Prawa człowieka – model prawny, Warszawa–Wrocław 1991
- Smyczyński T.*, Alimentacja członków rodziny w świetle systemu zabezpieczenia społecznego, Wrocław 1989
- Smyczyński T.*, Roszczenia alimentacyjne a zasady współżycia społecznego, SP 1983, Nr 1
- Smyczyński T.*, Roszczenia zwrotne w prawie alimentacyjnym, SP 1986, Nr 1–2

- Smyczyński T., Schulz A., Andrzejewski M., Kociucki L.*, Ochrona praw osobistych dziecka i człowieka w świetle standardów międzynarodowych i prawa polskiego (zagadnienia wybrane), SP 2001, Nr 3–4
- Sobolewski P.*, Kompetencja do dokonania czynności prawnej jako przesłanka jej prawnej doniosłości, PPH 2009, Nr 2
- Sokołowski T.*, Władza rodzicielska nad dorastającym dzieckiem, Poznań 1987
- Stelmachowski A.*, O koncepcję opieki nad małoletnim, SC 1960, t. XIII–XIV
- Stelmachowski A.*, Wstęp do teorii prawa cywilnego, Warszawa 1997
- Sterna W.*, Leczenie uzależnionych od alkoholu w warunkach zobowiązania przez sąd, Psychiatria Polska 1997, Nr 2
- Szczepański J.*, Problemy ludzkiej sprawności, w: *A. Hulek* (red.), Świat ludziom niepełnosprawnym, Warszawa 1992
- Szpunar A.*, Odpowiedzialność osób zobowiązanych do nadzoru, Warszawa 1975
- Szpunar A.*, Zgoda uprawnionego w zakresie ochrony dóbr osobistych, RPEiS 1990, Nr 1
- Szymusik A.*, Problemy etyczne w psychiatrii, Psychiatria Polska 1994, Nr 3
- Tuor P.*, Schnyder Bernhard, Schmid Jörg: Das schweizerische Zivilgesetzbuch, Zürich 1995
- Walter U.*, Die Betreuungsrechtsänderungsgesetz und das Rechtsinstitut der Vorsorgevollmacht, Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 1999, Nr 11
- Wastermann H. P.* (red.), Erman – Handkommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, t. I (*Heinz P.*, Komentarz do § 104 i n.)
- Westmann P.*, Schwedische vormundschaftsrechtliche Gesetzgebung im Wandel, Zeitschrift für das gesamte Familienrecht 1991, Nr 5
- Wichrowski M.*, Recenzja pracy M. Safjana: Prawo i medycyna, PiP 2000, z. 1
- Wieruszewski R.*, Od praw obywatelskich do praw człowieka – dylematy ewolucji polskiego systemu praw człowieka, SP 2002, Nr 2
- Wieruszewski R.* (red.), Prawa człowieka – model prawny, Wrocław 1991
- Wieruszewski R.*, Zasada równości i niedyskryminacji, w: Prawa człowieka – model prawny, Warszawa–Wrocław 1991
- Winczorek P.*, Komentarz do Konstytucji RP, Warszawa 2000
- Winiarz J.*, Prawo rodzinne, Warszawa 1987
- Wiśniewski L.*, Wolności i prawa osobiste w Konstytucji RP z 1997 roku i w prawie międzynarodowym, Poznań 1998
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K.*, Prawo cywilne – zarys części ogólnej, Warszawa 2001
- Wójcik S.*, Glosa do orz. SN z 15.5.1968 r., I CR 132/68, NP 1970, Nr 1
- Wronkowska S.*, Analiza pojęcia prawa podmiotowego, Poznań 1973
- Wronkowska S.*, w: *Wronkowska S., Ziemiński Z.*, Zarys teorii prawa, Poznań 2001
- Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z.*, Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe, Warszawa 1974

- Zajadło J.*, Godność jednostki w aktach międzynarodowej ochrony praw człowieka, RPEiS 1989, Nr 2
- Zaorska M., Pasmowski A.*, Integracyjny system kształcenia i wychowania – „za” i „przeciw” integracji dzieci niepełnosprawnych w opinii nauczycieli, rodziców, uczniów, w: *W. Dykciak* (red.), Społeczeństwo wobec autonomii osób niepełnosprawnych, Poznań 1996
- Zgud Z.*, Zasada subsydiarności w prawie europejskim, Kraków 1999
- Zieliński A.*, Kryteria powołania opiekuna, NP 1978, Nr 11–12
- Zieliński A.*, Piecza nad majątkiem osoby poddanej opiece, Pal. 1985, Nr 1
- Zieliński A.*, Sytuacja prawna opiekuna w postępowaniu cywilnym, NP 1978, Nr 7–8
- Zieliński A.*, Zakres działania sądu opiekuńczego w sprawach dotyczących opieki, Pal. 1978, Nr 11–12
- Zielonacki A.*, Wartości życia rodzinnego w świetle ochrony dóbr osobistych, w: *J. S. Piątowski* (red.), Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym, Warszawa 1985
- Ziemiński Z.*, Logika praktyczna, Warszawa 1993
- Ziemiński Z.*, O zawiłościach związanych z pojmowaniem kompetencji, PiP 1991, z. 4
- Ziemiński Z.*, Problemy podstawowe prawoznawstwa, Warszawa 1980
- Ziemiński Z.*, Wartości konstytucyjne. Zarys problematyki, Wyd. Sejmowe 1993
- Ziemiński Z.*, Wstęp do aksjologii dla prawników, Warszawa 1989
- Ziemanin B.*, Prawo cywilne – część ogólna, Poznań 1999
- Zierl H. P.*, Sachwalterschaftsprobleme in Österreich, Rechtspfleger (Niemcy) 1989, Nr 4
- Zimmermann W.*, Probleme des neuen Betreuervergütungsrechts, FamRZ 1999, Nr 10
- Zimmermann W.*, Vorsorgevollmacht, Betreuungsverfügung, Patientenverfügung, Berlin 2007
- Zoll A.*, Granice legalności zabiegu medycznego, PiM 1999, Nr 1
- Żurawik A.*, Problem publicyzacji prawa prywatnego w kontekście ustrojowym, PiP 2010, z. 5

Wykaz skrótów

1. Akty prawne

ABGB.....	Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch – Austriacki kodeks cywilny z 1811 r.
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch – Niemiecki kodeks cywilny z 18.8.1896 r.
d. KPC	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 ze zm.)
DPCiO	Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela z 26.8.1789 r.
KC	ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
KP	ustawa z 26.6.1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 ze zm.)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i ze zm.)
KPA	ustawa z 14.6.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071 ze zm.)
KPC	ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.)
KRO	ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 9, poz. 59 ze zm.)
KrRejsU	ustawa z 20.8.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (t.j. Dz.U. z 2007 r. Nr 168, poz. 1186 ze zm.)
KSH	ustawa z 15.9.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.)
KWU	ustawa z 6.7.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (t.j. Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.)
MCA 2005.....	<i>Mental Capacity Act</i> 2005, ustawa z 7.4.2005 r. o zdolności do czynności prawnych obowiązująca w Anglii i Walii